

Fenyő D. György

Útikalauz a vershez (Lipódi Janka)

TILOS AZ Á KÖNYVEK. BUDAPEST. 2021. 200 OLDAL

A lírai szövegekről közérthetően

A magyar gyerekek és fiatalok szövegértési és szövegalkotási nehézségei közismertek, miképpen az is, mekkora nyelvi hátrányt jelent mindez számukra az érvényesülésben, az életben való boldogulásban. Ennek egyik oka és egyben következménye az olvasás népszerűtlensége, illetve az olvasási szokások átalakulása. Éppen ezért vált az anyanyelv-pedagógia egyik központi fogalmává az olvasóvá nevelés, amelynek legfontosabb színterei az anyanyelvi és az irodalmi órák (NAT 2020). Számos didaktikai-pedagógiai folyóirat, kiadvány, online portál foglalkozik azzal a kérdéssel, hogyan lehet megszerettetni az olvasást a gyerekekkel és a fiatalokkal, hogyan lehet „becsalogatni” őket a könyvek, illetve a szépirodalom világába. Ugyanakkor kevesebb olyan kötet áll rendelkezésünkre

(a tankönyveken túl), amelyek kifejezetten ennek a célcsoportnak szólnának, és amelyek azt tűzik ki célul, hogy segítséget, támpontokat nyújtsanak különböző szövegek befogadásához, megértéséhez. Fenyő D. György útikalauza ebből a szempontból hiánypótló kiadvány. Az ismertetés a kötet felépítését és nyelvezetét, illetve pedagógiai alkalmazhatóságát helyezi a középpontba. Mivel napjainkban az anyanyelvi neveléssel kapcsolatos egyik legfontosabb igény, hogy lehetőleg minél szorosabb kapcsolatban álljon az irodalmi neveléssel (Antalné Szabó 2015), mindenképpen érdemes pedagógiai-didaktikai nézőpontból szemlélnünk Fenyő D. György munkáját.

Az *Útikalauz a vershez* 2021-ben jelent meg a Tilos az Á könyvek kiadásában abból a célból, hogy közel hozza a költészetet a fiatalokhoz, segítse őket a versolvasóvá válásban. Fenyő D. György gyakorló magyartanárként pontosan tudja, mi az, ami megszólítja ezt a korosztályt: nem a pátoz és a morális igazságok kinyilatkoztatása, hanem a legemberibb érzelmekről való őszinte, tabumentes beszéd.

A szerző 25 verset választott ki a magyar irodalomból, és rendezte ezeket terjedelem szerint növekvő sorrendbe, fejezetekbe. Szó, verssor, versszak – a három szakasz megtanít részleteiben és egészében szemlélni a lírai alkotásokat, átlátni a struktúrájukat. Egyszavas verstől jutunk el a kötetzáró hatvansoros balladáig, amelyben megmutatkozik a szisztematikus pedagógiai építkezés. A terjedelem szerinti strukturálás mint általános szövegértés-fejlesztési alapelv mintegy háttérbe helyezi az

irodalomesztétikai szempontokat, hiszen egy vers befogadásának nehézsége nem feltétlenül arányos a terjedelmével, sőt a kis terjedelem általában nagyfokú sűrítéssel jár együtt. A lírára jellemző, sajátos szóképekkel élő nyelv mégis arra ösztönözhet bennünket, hogy először rövidebb szövegeket vegyünk górcső alá, mert ebből a szempontból a hosszabb alkotások hasonlóképpen, de a figyelem fókuszáltsága szempontjából gyakran komplexebben működnek. Maguk a fejezetek is egyre hosszabbak (az elsőbe kettő, a másodikba és a harmadikba 11 és 12 szöveg került): az egyszavas verset kétszavas, a verssort verssorok követik, amelyek végül versszakokra tagolódnak. Előtérbe kerülnek a rímek és az ütemek, valamint megjelennek a műfaji sajátosságok. A befogadónak egyre több dologra kell figyelnie, így a kötet végére érve valóban gyakorlott (vers)olvasónak érezheti magát.

A kiválasztott 25 magyar költő közül 13 (Weöres Sándor, Tandori Dezső, Pilinszky János, Radnóti Miklós, Csokonai Vitéz Mihály, Kányádi Sándor, Kosztolányi Dezső, József Attila, Ady Endre, Babits Mihály, Petőfi Sándor, Szabó Lőrinc, Arany János) a Nemzeti alaptantervben (2020) is szerepel, és a versek közül hármat (*Őszi reggeli; Sem utódja, sem boldog őse...; Szülőföldemen*) a Kerettanterv törzsanyagként jelöl meg (KTT 1. és 2.). A további szerzők (Fodor Ákos, Petri György, Kovács András Ferenc, Várady Szabolcs, Nádasdy Ádám, Tóth Krisztina, Parti Nagy Lajos, Orbán Ottó, Rakovszky Zsuzsa, Szabó T. Anna, Varró Dániel, Kemény István) alkotásai jelenleg nem képezik ennyire szerves részét az általános és a középiskolai kánonnak. A klasszikus és a kortárs versek jól megférnek egymás mellett, és átfogó képet adnak a hazai költészetről, érzékeltetik annak sokszínűségét, változatosságát.

Ugyan a válogatás nem tematikus, a legtöbb vers az emberi élet szakaszait és az ezekhez kapcsolódó tipikus élethelyzeteket, érzelmeket, gondolatokat tematizálja: gyerek-, kamasz-, felnőtt- és időskor; szerelem, csalódás, elhagyatottság, Istenről, életről és halálról való elmélkedés. Képviselteti magát a politikai költészet, illetve a hazaszeretet különböző értelmezései is. Találunk példát a költészet mibenlétét feszegető szövegre, költői hitvallásra, elődök előtti főhajtásra. Komoly hangvételű és humoros művek váltják egymást. Ezek váltakozó ritmusa teszi igazán élvezhetővé és izgalmassá a kötetet minden korosztály számára.

Az útikalauz nem csupán szöveggyűjtemény. Amint kezünkbe vesszük a sárga kötetet, felfigyelünk Gráf Dóra egyszerűségükben is remek illusztrációira, illetve az oldalakat díszítő fényképekre, amelyek a szövegek hatását hivatottak felerősíteni. A grafikák fontos szerepet játszanak, hiszen a vizuális információk segítik a megértést, és hozzáférhetőbbé teszik a textualitást a fiatalabb korosztály számára. Maga a sárga szín (amelynek használata az útikalauzokra általában jellemző) és a kerekded formák is az emotikonok világát idézik. Az oldalak elrendezése is emlékeztet az útikönyvek tördelésére, de az analógia nem eltúlzott, nem erőltetett. A bal oldali lapon szerepelnek a szövegek, amelyeknek bizonyos sorai meg vannak számozva, míg a jobb oldali lapon a szerző értelmező megjegyzései olvashatók a számozott sorokhoz rendelve. Nem lezárt verselemzéseket olvashatunk itt, hanem gondolatokat és magyarázatokat, amelyek mentén magunk alkothatjuk meg saját véleményünket. Nem az irodalomtörténeten, a biográfiai adatokon van a hangsúly, hanem a befogadóban lezajló folyamatok kerülnek előtérbe: érzetek, érzelmek, gondolatok.

Fenyő D. György kommentárja számos bevonó gesztust tesz: „Olvassuk el, nézzük meg!” A kötet következetesen a *szoros olvasás (close reading)* szövegelemzési technikáját alkalmazza, ezt a módszert „gyakoroltatja” az olvasóval. A számozott sorokhoz rendelt megjegyzések először kérdéseket vetnek fel, amelyeket később, a vers szövegében előre haladva, néha teljes egészükben, de gyakrabban csak részben válaszol meg a szerző, nem kívánva a befogadó számára végleges, lezárt olvasatot nyújtani. Általános tapasztalat, hogy a diákok többsége éppen a lezárt olvasat iskolai gyakorlata miatt fordul el a költészettől, a tanulók úgy élik meg, hogy a tanár elveszi tőlük a szubjektív befogadói értelmezés szabadságát. Ugyancsak gyakran hangzik el a magyarórán, hogy a pedagógus túl messzemenő következtetéseket von le egyes szöveghelyekből kiindulva („belemagyarázza” azt, ami nincs ott). Magyarázataiban Fenyő D. György is kitér olyan irodalom- és kultúrtörténeti vonatkozásokra, amelyek nem fedik fel magukat minden korosztály, illetve a laikus olvasó számára. Ugyanakkor megjelöli azokat a szavakat, szókapcsolatokat, mondatokat, amelyek kezdeményezhetik az ezekről szóló diskurzust. A kommentár elsősorban a szöveggel való személyes kapcsolat kialakítását szorgalmazza, a szerző pedig egyfajta mediátorszerepet vállal magára. Továbbá minden szöveghez négy címszót vagy fogalmat rendel, amelyek az oldal tetején találhatóak, és felkelthetik az olvasó érdeklődését, kijelölik a figyelem fókuszát (például *Ady Sem utódja, sem boldog őse* kezdetű versénél a következő szavak szerepelnek: verseskötet; ismétlés; önkínzás, ének; tagadás).

A kötetéről szóló egyik online beszélgetésben Schiller Mariann azt hangsúlyozta, hogy a beszélő hangja erőteljesen tanári hang, majd a többi résztvevővel együtt arról vitáztak, kiket szólíthat meg és kiket riaszthat el ez a stílus (Deák–Juhász 2021). Az f21.hu szerzője, Kovács Hanga is kritizálta a művet, mondván, az nem rugaszkodik el teljes mértékben az „osztálytermi légkörtől”, valamint azt is felvetette, hogy a versolvasás eleve lassú tempóját csak tovább mérséklék a megjegyzések, és ez a fiatal olvasók kedvét szegheti (2021). Maga Fenyő D. György is utalt arra egy beszélgetésben, hogy az alkotói folyamat közben a maga elé képzelt célközönség egyre „idősebbé vált”, és a kötetét inkább 14 éven felülieknek ajánlaná (Mészáros 2021). Valójában a szerző kalauznak, túravezetőnek szegődött, és erre csak úgy vállalkozhatott, ha maga is jól ismeri ezeket a lírai tájakat, és úgy tud róluk beszélni, hogy felkelti az utazók érdeklődését. Amennyiben elfogadjuk az anyanyelv- és az irodalompedagógia érvényességét, a „magyartanári hangnak” erre alkalmasnak kell lennie. A diákolvasót otthonosságával bevonó tanári hang oldott nyelvi regisztere felszabadult tanulási környezetet idéz meg a könyv lapjain.

A beszédhelyzetnek megfelelően a stílus hol köznyelvi, hol irodalmi. A magyarázatok kitérnek egy-egy idegen szó, tájszó vagy archaikus kifejezés jelentésére, eredetére. Fenyő D. György gyakran halmozza a szinonimákat, de az olvasó által többé-kevésbé ismert irodalmi fogalmakat is megmagyarázza. Ezzel rámutat a nyelvhasználat természetére, sokoldalúságára, a magyar nyelv szépségére. Megkerülhetetlen, hogy használjon nyelvtani fogalmakat, grammatikai szerkezeteket elemezzon, hiszen a vers alapanyaga maga a nyelv. Például Weöres Sándor egyszavas versének magyarázatakor a szerző kitér arra, hogy a *Tojáséj* összetett szó, és a szöveg értelmezésének egyik kulcskérdése, hogy milyen viszonyt feltételezünk a két elem között. Továbbá Petri György *Katonai tiszteletadás* című költeményében is tétje van annak, hogy a „kardélre hány” igei szerkezet nem kap tárgyi vonzatot.

Az anyanyelv-pedagógia és az irodalomoktatás törekvéseinek szintézisére Szabó T. Anna *A nyelv a című verse* és az ehhez írt kommentár szolgál jó példaként. A mű játékossága, ritmikája, zeneisége magával sodorja a befogadót, a befejezetlen, szokatlan hangzású mondatok pedig gondolatilag is kimozdítanak a hétköznapi nyelvi gyakorlatból. „A nyelvet nem is tudjuk, mondja a vers, másképp meghatározni, mint egy nagy listával: mi mindent is jelent a nyelv az ember számára” (146). A szöveg Fenyő D. György kommentárjával együtt bármelyik magyaróra témája lehetne, hiszen rámutat arra, hogy a nyelviség és az irodalmiság elválaszthatatlan, egymást feltételező kategóriák.

Összességében az *Útikalauz a vershez* remekül felhasználható a középiskolai oktatásban, mert a tanárok a diákokkal közösen feldolgozhatják egy-egy részletét az adott témakörhöz kapcsolódóan. Reményeink szerint a tanulók kedvet kapnak az egész kötet elolvasásához, és ez komoly segítséget nyújthat a tanulmányaikban is (például az emelt szintű érettségire való készüléskor). Az útikalauz valóban kompetens versolvasóvá avat, és ezzel Dragomán György fülszövegének tanúsága szerint „segít megőrizni a józan eszünket, és segít élni”.

Irodalom

Antalné Szabó Ágnes 2015. Paradigmaváltás az anyanyelvi nevelésben és a magyartanárképzésben.

In: Antalné Szabó Ágnes – Laczkó Krisztina – Raácz Judit (szerk.) *Szakpedagógiai körkép I. Anyanyelv- és irodalompedagógiai tanulmányok*. Bölcsész- és Művészetpedagógiai Kiadványok 2. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest. 9–27.
<https://doi.org/10.21030/anyp.2016.2.6>

Deák Márton – Juhász Imre 2021. *Fenyő D. György, Útikalauz a vershez – Írta és olvasta S02E05.*

Beszélgetés Gergelyi Katalinnal és Schiller Mariann-nal.
<https://www.youtube.com/watch?v=YxXbBqaUO3M> (2022. március 7.)

Kovács Hanga 2021. *Kalauz, de nem út a vershez – Fenyő D. György: Útikalauz a vershez (kritika).*

<https://f21.hu/irodalom/gyermek-es-ifjusagi-irodalom/utikalauz-a-vershez/> (2022. március 7.)

KTT 1. = Kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyamára.

https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_5_8 (2022. március 7.)

KTT 2. = Kerettanterv a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára.

https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_gimn_9_12_evf (2022. március 7.)

Mészáros Márton 2021. *ÚTIKALAUZ – Fenyő D. György Útikalauz a vershez című könyvéről Mészáros*

Márton beszélget a szerzővel. <https://www.tempevolgy.hu/online/beszeltetosarok/utikalauz->

fenyő-d-györgy-utikalauz-a-vershez-cimu-konyverol-meszaros-marton-beszolget-a-szerzovel
(2022. március 7.)

NAT 2020 = Nemzeti alaptanterv. *Magyar Közlöny* 2020. 17.
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=149257.388616 (2022. március 7.)

Lipódi, Janka: About lyric texts in simple and accessible language

Az írás szerzőjéről

Lipódi Janka

egyetemi hallgató
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar, Budapest
janka.lipodi[kukac]gmail.com